

TÌM HIỂU CÁC YẾU TỐ TỰ SỰ VÀ MIÊU TẢ TRONG VĂN NGHỊ LUẬN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

– Thấy được tự sự và miêu tả thường là những yếu tố rất cần thiết trong một bài văn nghị luận, vì chúng có khả năng giúp người nghe (người đọc) nhận thức được nội dung nghị luận một cách dễ dàng, sáng tỏ hơn.

– Nắm được những yêu cầu cần thiết của việc đưa các yếu tố tự sự và miêu tả vào bài văn nghị luận, để sự nghị luận có thể đạt được hiệu quả thuyết phục cao.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Trong hoạt động giao tiếp thực tế, các yếu tố tự sự, miêu tả và nghị luận không phải bao giờ cũng tách rời nhau. Trong văn học, tình hình cũng tương tự thế. Ở một bài văn nghị luận, các yếu tố tự sự và miêu tả – cũng tương tự như yếu tố biểu cảm – hoàn toàn có khả năng kết hợp với yếu tố nghị luận, để giúp hoạt động nghị luận đạt hiệu quả thuyết phục cao. Rất nhiều khi chỉ do thiếu một sự kể lại (hay tả lại) cần thiết mà nội dung nghị luận sẽ trở nên không cụ thể, không sáng tỏ, khiến người đọc (người nghe) thấy khó, thậm chí, thấy không thể nào tiếp nhận (vì không rõ, hoặc không hiểu, không tin).

Tuy nhiên, cũng giống như yếu tố biểu cảm, các yếu tố tự sự và miêu tả chỉ đóng một vai trò phụ trợ trong một bài văn nghị luận. Ở đó, tự sự và miêu tả không được tách biệt khỏi quá trình nghị luận, càng không được làm mờ nhạt vai trò của nghị luận. Công việc tự sự và miêu tả trong nghị luận chỉ có ý nghĩa khi chúng thực sự xuất phát từ nhu cầu nghị luận, và khi nhờ chúng mà nội dung nghị luận trở nên rõ ràng hơn, đáng tin cậy hơn, sắc bén hơn. Nói cách khác, ở một bài nghị luận, các yếu tố tự sự và miêu tả được coi là hay không chỉ vì bản thân những lời tự sự và miêu tả đó hay, mà vì chúng giúp cho sự nghị luận trở nên hay hơn nữa.

Những nhận xét trên đây mở ra cho các thầy cô giáo khả năng liên hệ việc tìm hiểu các yếu tố tự sự và miêu tả, là nội dung HS sẽ học, với việc tìm hiểu yếu tố biểu cảm trong văn nghị luận, là nội dung các em đã học rồi. GV có thể bắt đầu từ cái HS *đã biết* (yếu tố biểu cảm) để đưa các em đến cái *cần phải biết* nhưng còn *chưa biết rõ* (các yếu tố tự sự và miêu tả trong văn nghị luận).

2. Giữa các yếu tố tự sự, miêu tả với yếu tố biểu cảm dĩ nhiên có sự khác biệt nhau. Nhưng sự khác biệt đó chỉ là tương đối. Người làm văn có thể và nên tự sự (hoặc miêu tả) thông qua cảm xúc của mình, cũng như trong nhiều trường hợp có thể và nên biểu cảm thông qua việc kể lại hoặc tả lại một điều nào đó.

GV cần làm cho HS thấy được mối liên hệ này, để các em không hiểu một cách máy móc rằng, trong lúc làm văn nghị luận, khi nào đã tự sự hoặc miêu tả thì không được phép biểu cảm, và ngược lại, khi nào đã biểu cảm thì không được phép tự sự hay miêu tả – một cách hiểu sẽ làm cho bài văn đơn điệu, nghèo nàn, thiếu tự nhiên.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

GV có thể mở đầu bài giảng bằng cách kiểm tra HS về yếu tố biểu cảm trong bài văn nghị luận ; sau đó, đặt ra vấn đề : Ở lớp 6 và lớp 7, các em không chỉ học văn biểu cảm mà còn học văn tự sự và văn miêu tả. Nhưng, như các em đã biết và vừa nhắc lại, biểu cảm không chỉ là một kiểu văn bản riêng mà còn có thể là một yếu tố trong văn nghị luận. Vậy trong văn nghị luận liệu còn có thể có cả yếu tố tự sự và yếu tố miêu tả nữa hay không ? Từ đó, GV đưa HS vào bài học.

Hoạt động 1. GV tổ chức cho HS xem xét các trích đoạn được dẫn trong mục I.1 của SGK để trả lời cho câu hỏi nêu trên. Thầy cô cần khuyến khích HS thảo luận, có thể tranh cãi nữa (theo những câu hỏi gợi ý ghi trong SGK), nhưng cuối cùng phải làm cho các em thống nhất được :

a) Muốn xác định một văn bản là văn tự sự, văn miêu tả hay là văn nghị luận thì cần phải làm rõ : văn bản ấy được tạo lập ra nhằm mục đích nào là chủ yếu ? Trong trường hợp các trích đoạn được dẫn ở SGK, có thể thấy :

– Hai trích đoạn dẫn trong bài có *ke* về một thủ đoạn bắt lính và cũng có *tả* lại cảnh khổ sở của người bị bắt lính. Nhưng hai đoạn văn đó vẫn không phải là đoạn văn tự sự hay đoạn văn miêu tả, vì tự sự và miêu tả không phải là mục đích chủ yếu nhất mà người viết nhằm đạt tới.

– Tác giả Nguyễn Ái Quốc viết hai trích đoạn trên nhằm mục đích vạch trần sự tàn bạo và giả dối của thực dân trong cái gọi là "mộ lính tình nguyện". Vì thế, hai trích đoạn trong tác phẩm của Người phải nằm trong số những văn bản được tạo lập nhằm làm rõ phải trái, đúng sai. Và điều đó có nghĩa : đó phải là những đoạn văn nghị luận. Tự sự và miêu tả, cũng như biểu cảm, chỉ là các yếu tố trong hai đoạn trích trên.

b) Nhưng điều đó không có nghĩa là vai trò của yếu tố tự sự và yếu tố miêu tả trong hai trích đoạn đó nói riêng, và trong văn nghị luận nói chung, là không đáng kể. Có thể hướng dẫn HS nhận ra giá trị của các yếu tố đó theo cách mà SGK đã đề cập tới : Hãy thử tạm loại trừ các yếu tố ấy ra khỏi văn bản, rồi xét xem sức thuyết phục của chúng sẽ bị mất mát, hao hụt thế nào. Từ đó, các em có thể suy ra : các yếu tố tự sự và miêu tả đóng góp những gì cho văn nghị luận.

GV sơ kết đợt thảo luận, củng cố lại những kiến thức cơ bản, cho HS đọc điểm 1 của phần *Ghi nhớ*, làm bài tập 1 rồi chuyển sang hoạt động 2.

Hoạt động 2. GV cho HS đọc và xem xét văn bản rồi trả lời những câu hỏi ghi ở mục I.2 trong SGK. Có thể dẫn dắt nhận thức của HS theo phương hướng :

– Văn bản được dẫn ở SGK được viết ra để kể lại câu chuyện về *Chàng Trăng* và *Nàng Han* hay để dùng làm luận cứ nhằm chứng tỏ rằng hai truyện cổ của dân tộc miền núi đó có nhiều nét rất giống với truyện *Thánh Gióng* ở miền xuôi ?

– Trong văn bản nghị luận đó có các yếu tố tự sự và miêu tả không ? Hãy chỉ ra : đâu là yếu tố tự sự và đâu là yếu tố miêu tả trong văn bản ?

– Tác giả có kể lại toàn bộ hai truyện *Chàng Trăng* và *Nàng Han* không ? Vì sao tác giả chỉ kể kĩ càng những chi tiết như chàng Trăng không nói không cười, chàng Trăng cưỡi ngựa đá, sau khi chiến thắng kẻ thù, chàng Trăng bay lên mặt trăng, nàng Han thành tiên trên trời sau khi thắng giặc ? Tương tự thế, em thấy tác giả có miêu tả tràn lan không ? Qua đó, GV cho HS thấy được : Chỉ có những hình ảnh có lợi cho việc làm sáng tỏ luận điểm mới được tác giả miêu tả kĩ.

Tiếp đó, GV sơ kết đợt thảo luận, củng cố lại những kiến thức cơ bản, yêu cầu HS đọc điểm 2 trong *Ghi nhớ* rồi đọc lại một lần nữa toàn bộ phần *Ghi nhớ*, trước khi cho các em làm bài tập 2 tại lớp và ra bài tập về nhà.

Hoạt động 3. Hướng dẫn luyện tập.

Bài 1. Trong văn bản được dẫn, yếu tố tự sự giúp người đọc hình dung rõ hơn hoàn cảnh sáng tác bài thơ và tâm trạng của nhà thơ. Còn yếu tố miêu tả làm cho người đọc như trông thấy trước mắt khung cảnh của đêm trăng và cảm xúc của người tù – thi sĩ, để nhận rõ hơn chiều sâu của một tâm tư ; ở đó, bên trong sự lặng im, có chứa đựng biết bao nhiêu tình cảm dạt dào trước trăng, trước đêm, trước cái lành cái đẹp.

Bài 2. Trong đề văn này người ta có thể sử dụng yếu tố miêu tả để gợi lại vẻ đẹp của hoa sen. Cũng có thể sử dụng yếu tố tự sự khi cần kể lại một kỉ niệm về bài ca dao đó.